

RODINNÉ PRÁVO VE SVĚTLE JUDIKATURY ESLP

FRANTIŠEK ORÁLEK

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Příspěvek pojednává o vlivu judikatury Evropského soudu pro lidská práva na právní úpravu rodinného práva České republiky, Slovenské republiky a Polska. Stručný přehled judikatury se zaměřuje na rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva ve vztahu k výše uvedeným státům a důsledkům ve vztahu k právním řádům těchto zemí.

Key words in original language

Rodinné právo; Judikatura Evropského soudu pro lidská práva; Česká republika; Slovenská republika; Polsko.

Abstract

The paper is focused on influence of the case law of the European Court of Human Rights on Czech, Slovak and Polish Family Law. The brief summary of judicature is focused on the practise of the European Court of Human Rights on the subject of aforementioned countries and legal consequences of judicature on law.

Key words

Family law; European court of Human Rights Case-Law; Czech Republic; Slovak Republic; Poland.

1. JUDIKATURA ESLP

Pojem judikatura ESLP je souhrnný pojem označující rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech porušení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹

Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku byl zřízen roku 1959 k projednávání porušení Úmluvy. V současnosti ESLP fakticky plní funkci mezinárodního odvolacího orgánu, na který má možnost obrátit se i

---

¹ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod byla podepsána na půdě Rady Evropy dne 4.11.1950 v Římě. V platnost vstoupila, po ratifikaci deseti státy, v září roku 1953.

² Úmluva čl. 34: „Soud může přijímat stížnosti každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny osob považujících se za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a jejími protokoly jednou z Vysokých smluvních stran. Vysoké smluvní strany se zavazují, že nebudou nijak bránit účinnému výkonu tohoto práva.“

jednotlivec s individuální stížností v případě, že se domnívá, že některé z jeho práv zaručených Úmluvou² byla porušeno rozhodnutím vnitrostátního orgánu, včetně orgánu nejvyšších, např. Ústavního soudu.³

Úmluva v oblasti práva rodinného chrání zejména právo na respektování soukromého a rodinného života,⁴ právo uzavřít manželství,⁵ a zákaz diskriminace⁶ a související procesní právo na účinný právní prostředek nápravy⁷ a právo na spravedlivý proces.⁸

Výbor ministrů za administrativní podpory Generálního direktoriátu pro lidská práva dohlíží nad respektováním judikatury ESLP, a to nejen např. na vyplacení peněžité kompenzace státem jednotlivci, který se dovolal porušení Úmluvy, ale také nad legislativní nápravě ve státě, který se dopouští porušení Úmluvy.

Česká a slovenská federativní republika ratifikovala Úmluvu 18.března 1992., resp. 1.1.1993. Polsko ratifikovalo Úmluvu dne 19.1.1993. Vzhledem k datu ratifikace Úmluvy lze vliv judikatury ESLP do tohoto období prakticky vyloučit a vývoj rodinného práva v Evropě lze charakterizovat níže uvedeným způsobem.

---

³ Malenovský, J. Mezinárodní právo veřejné – jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1993, s. 254.

⁴ Úmluva čl. 8: „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydli a korespondence.“

⁵ Úmluva čl. 12: „Muži a ženy způsobilí věkem k uzavření manželství mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“

⁶ Úmluva čl. 14: „Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

⁷ Úmluva čl. 13: „Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.“

⁸ Úmluva čl. 6: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.“

2. VÝVOJ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Základními východisky rodinného práva po druhé světové válce byla dogmatická koncepce tradiční rodiny s dominantním postavením muže a církevní nauka.⁹ Patriarchální pojetí manželství bylo postupně vytlačováno ženskou emancipací. Ženy byly ve válce nuceny zastávat typicky mužské pracovní pozice a přestaly být ekonomicky závislé na mužích. Materiální nezávislost žen měla za následek změnu postavení žen ve společnosti a nutnosti změn v právní regulaci institutů manželství a rodiny.

Počátkem druhé poloviny dvacátého století je ve většině zemí Evropy žena stále podřízena manželovi.¹⁰ Postupně se prosazuje odbourávání konvencí a přechod k názorové pluralitě a toleranci. Poválečná obnova Evropy a celkové uvolnění morálky měly významný dopad na charakter společnosti. Postupně se začínají prosazovat dříve nemyslitelné a nepřijatelné názory. Kulturní a legislativní změny v šedesátých a sedmdesátých letech v oblasti rodiny jsou srovnatelné s francouzskou a ruskou revolucí¹¹ a definitivně pohřbívají stovky let staré společenské konvence.¹¹

Osmdesátá léta jsou konzervativní a ovlivněna politickým klimatem¹² a vůči předchozímu období jsou kritická a obracejí zpět svůj zrak k tradičním hodnotám.¹²

3. RODINNÉ PRÁVO VE SVĚTLE JUDIKATURY ESLP

Níže uvedené případy porušení Úmluvy poukazují na konkrétní legislativní důsledky judikatury ESLP na právní řády Polska, Slovenské republiky, České republiky.

---

⁹ Antokolskaia, M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective : a tale of two millennia. Antwerpen : Intersentia, 2006, s. 257.

¹⁰ Müller-Freienfels, W. The International and Comparative Law Quarterly [citováno 14. října 2009]. Dostupný z: <http://links.jstor.org/>.

¹¹ Glendon, M.A. The New Family and New Property. Toronto : Butterword, 1981, s. 101.

¹² Wallace. C. The Family and the New Rights [citováno 14. října 2009]. Dostupný <http://links.jstor.org/>.

4. POLSKO

V rozhodnutí **ROZANSKI v. Poland**, 55339/00, 18/08/2006, ESLP dospěl k závěru, že bylo porušeno právo na rodinný život. Stěžovateli se ze soužití s družkou narodil syn. Došlo ke zrušení společné domácnosti a družka se začala s dítětem skrývat. Stěžovatel podal k soudu návrh na určení opatrovníka dítěte, který by podal žalobu na určení otcovství. Současně podal obdobný návrh státnímu zástupci. Státní zástupce návrh odmítl s ohledem na podaný návrh k soudu. Stěžovatel vzal návrh soudu zpět. Nový přítel matky dítěte se stal otcem dítěte na základě jednostranného prohlášení, které bylo stvrzeno rozhodnutím soudu prvního stupně. Následně podal stěžovatel několik návrhů k soudu na popření otcovství a všechny byly odmítnuty.

ESLP dal stěžovateli za pravdu, protože polský právní řád neobsahoval žádnou možnost, aby se stěžovatel mohl přímo domáhat určení otcovství. Současně polský právní řád neobsahoval žádnou právní úpravu, která by umožňovala otci popírat otcovství.

V návaznosti na výše uvedený případ byl přijata novelizace zákona o rodině a opatrovnictví z účinností od července 2004, která umožňuje otci dítěte domáhat se u soudu určení otcovství. Rozhodnutím polského ústavního soudu v roce 2007 bylo potvrzeno, že postačí že možnost popírat otcovství má státní zástupce a dítě.

V současnosti je kritizována absence směrnice státním zástupců pro postup v případě popírání otcovství.

V případě **PAWLIK v. Poland** 11638/02, 19/09/2007 bylo zkonstatováno porušení práva na rodinný život v důsledku nepodniknutí kroků k zajištění styku se synem. Po rozvodu manželství matka bránila otci ve styku s dítětem. Matka uzavřela s otcem po 8 letech soudních řízení dohodu o úpravě styku.

Ustanovení § 1050 polského občanského soudního řádu v takovém případě umožňuje ukládat pokuty opakovaně a v případě jejich neplacení umožňuje uložit nepodmíněný trest odnětí svobody nebo svěřit dítě do výchovy jinému rodiči. Polské ministerstvo spravedlnosti připravuje návrh zákona, který efektivněji umožní výkon rozhodnutí o úpravě styku.

V kauze **P.P. v. Poland** 8677/03, 08/04/2008 se stěžovateli, občanu italské národnosti, se z manželství s polskou občankou narodily 2 dcery. Rodina žila v Itálii a matka odjela na prázdniny do Polska a zažádala o rozvod. Děti jí byly svěřeny do péče a bránila otci ve styku s nimi dokud polský soud nerozhodl po několika letech o změně výchovného prostředí. Matka se nadále s dětmi skrývala. Byl vydán na otce zatykač pro neplacení výživného a děti svěřeny do péče matky s ohledem na citové vazby. Výše uvedenému případu je z oblasti práva rodinného podobný např. rozsudek **PODBIELSKI v. Poland** 27916/95, 30/10/1998. V dalších cca. 190

případech ESLP dospěl k závěru, že došlo k porušení čl. 6. Úmluvy a případ nebyl projednán v přiměřené lhůtě.

V návaznosti na opakované porušení Úmluvy a průtahy v řízení byla přijata novela polského občanského soudního řádu s účinností k 20.3.2007. Novelou došlo k přesunutí pravomoci ze soudců na vyšší soudní úředníky, byla uzákoněna zavedena mediace. V současnosti je připravována elektronizace justice.

V případě **TYSIAC v. Poland**, 5410/03, 24/09/2007 se ESLP dotkl právní úpravy interrupcí v Polsku. Dle právní úpravy roku 1993 bylo provedení interrupce vyjma případů ohrožující života matky zakázána. Stěžovatelka požadovala interupci v roce 2000 s poukazem na rizikové těhotenství a předpokládáný zdravotním problém diagnostikovaný lékařem. Gynekolog odmítl provést interupci jako bezdůvodnou. Po porodu došlo u stěžovatelky k závažným zdravotním problémům a stěžovatelka podala trestní oznámení na gynekologa, který interupci odmítl vykonat. Podnět byl odmítnut s poukazem na absenci práva na interupci.

V dubnu 2009 vstoupil v platnost zákon o ochraně práv pacienta, který umožňuje podat stížnost proti postupu lékaře.

Právo na styk s dítětem bylo předmětem řízení **ZAWADKA v. Poland**, 48542/99, 12/10/2005. Polské soudy nezajistily stěžovateli právo na styk s dítětem a postupně jej zbavily rodičovských práv.

V daném případě se nepodařilo zjistit adresu matky a v současnosti není zajištěn výkon rozhodnutí ESLP. Rozhodnutí bylo zasláno všem polským soudům a seznámení se z rozhodnutím je součástí policejních školení.

5. SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Ve případě **JAKUB v. Slovakia** 2015/02, 28/05/2006 a v dalších cca. 50 slovenských kauzách dospěl k ESLP, že nebyla dodržena přiměřená lhůta k projednání případu.

Od 1.1.2008 zřízeno 9 nových soudů a zvýšen počet soudců. Novela slovenského občanského soudního řádu s účinností od 1.1.2007 údajně zrychlila řízení. Slovensko dosud k výzvě nepředložilo statistiku od roku 2007, která by prokázala, že ke zrychlení řízení skutečně došlo.

V rozsudku **KONTROVA v. Slovakia**, 7510/04, 31/05/2007 se ESLP zabýval případem domácího násilí. Manžel stěžovatelky zastřelil v roce 2002 dvě vlastní děti a policie, které byla situace v rodině známa, k tíšňovému volání matky nic nepodnikla.

Stěžovatelka se domáhala nemajetkové újmy v penězích, které ji soud nepřiznal.

Trestní zákoník od roku 2006 umožňuje po pachateli požadovat náhradu nemajetkové újmy. Slovensko současně sekretariátu zaslalo přehled případů domácího násilí, kdy slovenský soud přiznal nemajetkovou újmu.

V kauze **PAULIK v. Slovakia**, 10699/05, 10/01/2007, v roce 1970 slovenský soud rozhodl o otcovství stěžovatele a slovenský právní řád neznal způsob v tomto případě jak popírat otcovství. Otec poukazoval na možnost testů DNA. U otců, u kterých vzniklo otcovství na základě prohlášení nebo zákonné domněnky, tito měli možnost otcovství popřít, kdežto u otců kde otcovství bylo určeno na základě rozhodnutí soudu jako ve stěžovatelově případě nebylo možno popírat.

V roce 2008 potvrdilo Slovensko novelizaci zákona, která vstoupí v účinnost roku 2009, která umožní nejvyššímu státnímu zástupci za určitých podmínek popírat otcovství i v případech, kdy otcovství bylo určeno na základě zákonných domněnek nebo rozhodnutím soudu.

V případě **BERECOVA v. Slovakia**, 74400/01, 24/07/2007, dospěl ESLP k závěru, že nezletilé děti byly v rozporu se zákonem, stěžovatelce odňaty a umístěny do ústavu. ESLP v daném případě mimo jiné kritizoval, že slovenský právní řád neobsahuje opravný prostředek, který umožňoval odvolat se proti rozhodnutí o umístění dětí do ústavu.

ESLP dospěl k závěru, že slovenská právní úprava odporuje Úmluvě a dodnes nebyla zjednána náprava.

6. ČESKÁ REPUBLIKA

Jedním z nejznámějších českých případů průtahů v řízení a související možnosti domáhat se po státu náhrady škody je případ **Patera v. the Czech Republic**, 25326/03, 26/04/2007. Stěžovatel podal k ESLP stížnost s poukazem na délku řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti a na zásah do práva na respektování rodinného života. České soudy nebyly schopny zajistit stěžovateli styk s dítětem a soudní spory byly fakticky ukončeny až dosažením zletilosti dítěte. ESLP ve vztahu k České republice eviduje cca. 70 případů průtahů v řízení.

Ke zrychlení řízení přispěly zejména na novely 30/2000 Sb. a 59/2005 Sb. občanského soudního řádu, které zavedly širší možnosti v oblasti kvalifikovaných výzev soudu, rozhodování odvolacích soudů namísto navrácení věci zpět soudu prvního stupně.

Zákon č. 82/1998 Sb umožňuje požadovat po státu odškodnění v případě nepřiměřené délky sporu.

V rozsudku **HAVELKA AND OTHERS v. the Czech Republic**, 23499/06, 21/09/2007 se jednalo o svěření dětí do ústavní péče z důvodu nedostatečné péče v důsledku absence trvalého příjmu. Vzhledem k hrozbě ztráty bytu byl nad výchovou tří nezletilých dětí stěžovatele nařízen soudní

dohled. Matka dětí opustila společnou domácnost a stěžovatel se staral o své tři nezletilé děti sám a o další tři nezletilé děti matky, které mu byly svěřeny do výchovy. Příslušný orgán sociálně-právní ochrany, který byl pověřen dohledem nad výchovou dětí, začal od roku 2002 informovat soud o nedostatečné spolupráci otce. Zároveň probíhalo řízení o vyklizení bytu, stěžovatel nepracoval a požíval alkohol. Vzhledem k nedostatečné péči v důsledku absence trvalého příjmu a vzhledem k hrozbě ztráty bytu a vystěhování byly všechny děti svěřeny do ústavní péče. Obdobným případem je **WALLOVA AND WALLA v. the Czech Republic**, 23848/04, 26/03/2007.

V současnosti neexistuje sociální bydlení pro chudé rodiny, a ani se systematicky ve větším měřítku nerealizuje sociální práce pomáhající rodinám předcházet dluhům na nájemném. Ze zprávy České republiky vyplývá upuštění od záměru zřídit zvláštní úřad, který by se řešením této problematiky zabýval.

Problematikou vynutitelnosti styku s dítětem se ESLP zabýval v případech **RESLOVA v. the Czech Republic**, 7550/04, 18/10/2006, Koudelka, 1633/05, 20/09/2006, **Fiala v. the Czech Republic**, 26141/03, 11/12/2006, **Kříž v. the Czech Republic**, 26634/03, 09/04/2007, **Mezl v. the Czech Republic**, 27726/03, 09/04/2007, **Zavřel v. the Czech Republic**, 14044/05, 18/04/2007. Ve výše uvedených případech české orgány selhaly ve vynutitelnosti styku rodiče s dítětem.

Roku 2008 vstoupila v platnost novela občanského soudního řádu a zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která upravila lhůty pro řízení a operuje s mediací a rodinou terapií. V přípravě je návrh zákona o mediaci s cílem urychlit řízení a přesunout část agendy ze soudů na registrované mediátory.

Výše uvedené rozsudky byly přeloženy do češtiny a ministerstvo spravedlnosti uspořádalo se soudci několik seminářů k výše uvedeným tématům.

7. ZÁVĚR

Na základě všech výše uvedených rozhodnutí ESLP lze dospět k závěru, že Česká republika, Slovenská republika a Polsko mají v oblasti rodinného práva společné problémy. Jednou z nejfrekventovanějších otázek je délka soudního řízení, která je zvláště citlivá ve vztahu k nezletilým dětem. Další okruh případů se týká zajištění vynutitelnosti styku rodiče s dítětem v případech, kdy jeden rodič brání druhému ve styku a absenci opravných prostředků v právních řádech jednotlivých států.

Některé z judikátů ESLP mají viditelnou odezvu v právní úpravě. Např. v Polsku se jedná o možnost podání žaloby na určení otcovství přímo soudu, na Slovensku pravděpodobně vstoupí v platnost novela umožňující nejvyššímu státnímu zástupci popírat otcovství v širším okruhu případů,

legislativní rada vlády České republiky v těchto dnech projednává návrh zákona o mediaci.

Přínos judikatury je zpravidla velmi sporný. V důvodových zprávách českých a slovenských zákonů se mi prakticky nepodařilo dohledat zmínky o judikatuře ESLP. Státy sice informují Výbor ministrů o legislativních změnách souvisejících s rozhodovací praxí, nicméně je obtížné dohledat, zda právní úprava byla skutečně přijata v důsledku stížnosti u ESLP. Vzhledem k obsahu přehledu případů sledovaných Výborem ministrů, lze dovodit, že legislativní odezva je zpravidla otázkou několika let a jen výjimečně státy přijmou nápravu v důsledku pouhého podání stížnosti k ESLP.

Současně je zjevné, že judikatura působí zejména ve vztahu ke státu, který se dopustil porušení Úmluvy bez viditelných důsledků pro právní řády ostatních států. O této skutečnosti svědčí např. Zprávy o stavu lidských práv v České republice, kterou od roku 1999 každoročně předkládá vládě její zmocněnec pro lidská práva. Zprávy obsahují přehled nejdůležitějších judikátů ESLP výhradně ve vztahu k České republice a českým stěžovatelům.

S ohledem na všechny výše uvedené skutečnosti mám za to, že judikatura ESLP působí zpravidla ve vztahu ke státu, který porušil úmluvu. Rozhodovací praxe ESLP přispívá ke sjednocení právní úpravy ve státech Úmluvy mimoděk především v případech, kdy státy mají obdobné problémy.

Historický vývoj je velmi obtížné hodnotit s ohledem na relativně krátkou dobu, po které jsou Česká republika, Slovenská republika a Polsko vázány Úmluvou. Státy jsou nuceny na rozhodovací praxi ESLP reagovat a např. reflektovat nárůst počtu stížností k ESLP (v České republice uzákoněna možnost domáhat se u Ministerstva spravedlnosti náhrady za průtahy v řízení). Proto si dovoluji vyslovit domněnku, že s přibývajícím počtem stížností budou státy brát judikaturu vzhledem k přiznávané výši odškodnění více v potaz než je tomu dnes a zejména před několika lety, kdy stížností bylo podstatně méně.

Výše uvedené případy reprezentují rozhodovací praxi ESLP převážně z posledních let. Ve zveřejněných přehledech a zápisech ze zasedání Výboru ministrů je velmi obtížné dohledat rozhodnutí staršího data.

Hlavním zdrojem pro zpracování této práce byly zprávy a přehledy o vymahatelnosti jednotlivých rozsudků ESLP zveřejněné na webových stránkách Rady Evropy.¹³

---

¹³ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/Current_en.asp

Literature:

- Malenovský, J. Mezinárodní právo veřejné – jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1993, s. 254.
- Antokolskaia, M. Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective : a tale of two millennia. Antwerpen : Intersentia, 2006, s. 257.
- Müller-Freienfels, W. The International and Comparative Law Quarterly [citováno 14. října 2009]. Dostupný z: <http://links.jstor.org/>.
- Glendon, M.A. The New Family and New Property. Toronto : Butterword, 1981, s. 101.
- Wallace. C. The Family and the New Rights [citováno 14. října 2009]. Dostupný <http://links.jstor.org/>.

Contact – email

frantisekprava@seznam.cz